

Oponentský posudok na habilitačnú prácu

Habilitantka: PhDr. Anita Huťková, PhD.

Téma: Všeobecnolingvistické aspekty prekladu

Študijný odbor: všeobecná jazykoveda

Dlhoročná vedecko-výskumná práca a pedagogická činnosť habilitantky je zameraná na fenomény translatológie s dôrazom na teoretické otázky. Svoje teoretické závery v príspevkoch overuje, uchopí ich a prezentuje na rovine praktickej (porov. zoznam bibliografických odkazov). Predkladanou habilitačnou prácou dáva problematiku prekladu a procesu prekladania do širšieho, všeobecnolingvistického kontextu. Exemplifikácia (uchopenie pojednávaných fenoménov z pohľadu praxe) je založená z jednej strany na úžitkových textoch, avšak väčší dôraz dostáva v práci umelecký preklad prozaických diel Pétera Eszterházyho, emblematickej osobnosti maďarskej postmodernity.

Maďarská literatúra v historickej perspektíve zohrala dôležitú rolu vo vývoji slovenskej literatúry, jej funkcie sa v priebehu histórie menili - od sprostredkúvania progresívnych literárnych trendov (duchovných trendov, formálnych vzoriek) smerovali k recepcii, v súčasnosti dominujú v slovensko-maďarských literárnych vzťahoch preklady. Prekladová literatúra v slovensko-maďarských intenciách tiež dospela k značným zmenám, ešte aj v druhej polovici 20. storočia boli (podľa rozličných štatistík) najpopulárnejšími preklady maďarských autorov z 19. storočia, Móra Jókaiho a Kálmána Mikszátha. Postmoderná tvorba Pétera Eszterházyho ponúka inšpirujúce výzvy pre mladšiu generáciu prekladateľov, pre bilingválnu habilitantku dáva možnosť uvažovať nad nosnými teoretickými fenoménmi prekladania z pohľadu, ktorý považuje za aktuálny výtvor súčasného kultúrneho vývoja a vníma ho ako transkultúrny model.

Habilitačná práca je štruktúrovaná nasledovne:

Z formálneho hľadiska obligátne prílohy

Čestné vyhlásenie

Poďakovanie

Abstrakt v slovenskom a anglickom jazyku

Obsah

Vlastná habilitačná práca obsahuje nasledovné tematické jednotky

Zoznam schém a obrázkov (umiestnené sú na adekvátnych miestach, plasticky znázorňujú čiastkové závery habilitantky)

Úvod

Kapitoly:

1. Preklad umeleckého textu ako komplexný zložený znak sui generis a translačný komunikát (s. 12 – 33)

2. Komunikačné polarities a paralely (s. 33 – 70)

3. Miesto a funkcia výrazovej kategórie v translačnej komunikácii (s. 71 – 143)

Záver (s. 144 – 145)

Záver (s. 146 – 148)

Zoznam bibliografických odkazov (s. 149 – 160)

Redakčná poznámka (s. 161 – 162)

Úvod

V úvode (s. 9 – 11) habilitantka vymedzuje tézy svojej práce.

Za metodologický prístup si volí hypoteticko-deduktívnu metódu.

Pri spracovaní problematiky vychádza z konštatácie, že idea homogénosti a separátности kultúr je prekonaná, kultúry charakterizuje hybridácia. Prieskum hybridácie si vyžaduje prieskum vzťahu pôvodného textu a cieľového ekvivalentu.

Za kľúčové pojmy uvádza preklad, komunikáciu, všeobecnú lingvistiku. Cez prepínanie problematiky do všeobeningvistického aspektu zachytáva viacero prístupov (ktoré boli prítomné tiež v jej predchádzajúcich publikáciách): systémovolingvistický, komparatívny, translatologický, sociolingvistický, komunikačno-pragmatický.

Ako cieľ habilitačnej práce uvádza: „*definovať podstatu, vlastnosti a povahu umeleckého prekladu ako produktu translačnej komunikácie terminologickým aparátom všeobecnej lingvistiky a zároveň poukázať na úzke prepojenie s translatologickými prístupmi.*”

Problematiku, ktorú názvy jednotlivých kapitol zachytávajú širšie, v rámci danej kapitoly rozvádza parciálne, do hĺbky.

1. kapitola *Preklad umeleckého textu ako komplexný zložený znak sui generis a translačný komunikát*, pertraktuje základné pojmy vymedzené habilitantkou vo formulácii cieľu práce v štyroch bodoch:

1.1 Existencia pojmu *preklad* (optikou všeobecnej jazykovedy – s. 12 – 17); 1.2 Kauzalita prekladu – vymedzenie vzťahov (s.18 – 20); 1.3 Model analýzy translačného komunikátu v komparatívnom priestore (s. 20 – 27); 1.4 Umelecký translačný komunikát (s. 27 – 32).

1.1 Habilitantka vstupom do kapitoly určuje smer svojich úvah a analýz o pojme preklad na podklade relevantných lingvistických teórií. Svoj prístup zhrnie v piatich bodoch, mieni uplatniť prieskum zásadného pojmu translačný komunikát v rovinách langue – parole, porovnávací rozmer, vzťahy a sieťovanie vzťahov, estetickú funkciu prekladového komunikátu.

Úvahy a analýzy o terminologickom aparáte v súvislosti s uvedenými termínmi (otázkami) svedčia o jej širokom rozhlade v medzinárodnej a domácej odbornej literatúre.

1.2 Kauzalita prekladu – vymedzenie vzťahov. V rámci tohto bodu je pertraktovaný prieskum prekladu ako komplexného znaku. Venovaná je pozornosť opozícii vzťahu objektívnej reality a používateľa, východiskový znak – cieľový znak, ideálu – možnosti, resp. nemožnosti úplnej zhody medzi nimi. Autorka ďalej sleduje fenomén analógie (v ponímaní J. Dolníka) a aplikuje ho na tvorbu P. Eszterházyho. Z teoretického hľadiska poukazuje na to, že v prípade jeho tvorby analógia nadväzuje na systémové vzťahy, pričom zasahuje aj pragmaticko-komunikačný aspekt.

Bod *1.3* je zameraný na pojednávanie modelu analyticko-systematického prístupu. Habilitantkina argumentácia smeruje ku konštatácii, že pri preklade sa z tohto hľadiska môže uplatniť iba približná ekvivalentnosť. Ako nasledujúci problém nastoľuje otázku zohľadňovania tvorcu prekladu, ktorý zo všeobeningvistického aspektu nebol vnímaný. V tejto súvislosti ozrejmuje aj pragmatický vzťah: komplexný znak – interpret – používateľ. Venuje tiež hlbšiu pozornosť uchopeniu výrazového idiolektu autora. Z habilitantkinho pohľadu si vyžaduje obsirnejší výklad pojem tvorca translačného komunikátu. Závery svojich úvah plasticky znázorňuje schémou na s. 23. V rámci tohto bodu je venovaná ešte osobitná pozornosť stylisticko-rétorickým modelom.

V bode *1.4* sa dostáva autorka k problematike umeleckého translačného komunikátu. Na podklade Sausseurových názorov, prác Mukařovského, z novšej literatúry Michaloviča a Minára vymedzuje ako dominantnú vlastnosť umeleckého translačného komunikátu jeho estetickú funkciu. Nadväzujúc najmä na názory U. Eca, uvažuje nad pojmami kontextový tlak, nové kódové možnosti, štruktúrny model, neštrukturovaný proces komunikačnej interakcie, t. j. približuje vlastnosti umeleckého komunikátu zo semiotického hľadiska.

Na koniec kapitoly je pripojené Zhrnutie, t. j. zistenia, ku ktorým dospela, parciálne výsledky jej úvah.

2. kapitola, ktorá má názov *Komunikačné polarity a paralely*, je vnútorne štrukturovaná nasledovne:

2.1 Polarity, paralely a prieniky jazykovej, interkultúrnej, transkultúrnej a translačnej komunikácie; danú problematiku segmentuje nasledovne:

Úvod; Jazyková komunikácia; Interkultúrna komunikácia (medzikultúrna komunikácia); O nájdení spoločného dorozumievacieho kódu; Hľadanie translátora – translačná komunikácia; Transkultúrna komunikácia; Potreba interkultúrnej jazykovedy; Záver.

Fenomény zoskupené a pertraktované v tomto bode, ktoré sa stávajú v súčasnom spoločenskom živote čoraz aktuálnejšími, na tomto mieste analyzuje habilitantka z lingvistického pohľadu.

Nasledujúci bod 2.2 približuje problematiku z pohľadu spoločenskej roviny, uvádza dilemy, ktoré sa javia v spoločenskej praxi, odpoveď na ne však uchopí iba odborník. Ide o fenomény: Globalizácia, lokalizácia a glocalizácia v interkultúrnej komunikácii; Medziodborové nadväzovanie; Lokalizácia, globalizácia, glocalizácia verzus translácia; Čiastkové závery; Kto je viac? Prekladateľ alebo mediátor?; Preklad kultúry?; Záver.

Habilitantkine úvahy odkazujú na napätie, ktoré vychádza z prekladateľskej praxe úžitkových textov (problém je širšie rozvedený v nasledovnom bode); na spoločenskej úrovni je výber osoby prekladateľa motivovaný ekonomickým princípom, najmenej sa prihliada na kvalitu prekladateľských zručností vybranej osoby.

2.3. Štandard a subštandard v preklade

Pokým v bode 2.2 sa pristupovalo čiastočne k teroretickým otázkam, ktoré sa spájajú s praxou, v tejto časti sa habilitantka dominantnejšie opiera o prax, avšak jednotlivé fenomény sú uchopené taktiež na teoretickom pozadí:

Štandardná norma prekladu; Čo teda rozumieme pod štandardným prekladom?; 1. úroveň: štylistická; 2. úroveň: lexikálna; 3. úroveň: syntaktická; 4. úroveň: morfológická; 5. úroveň: fónická; 6. úroveň: formálna stránka; Záver.

2.4. Úskalia translácie úžitkových textov z aspektu štylistiky uchopuje hlbšie tieto otázky:

Úvod; Propagačný materiál, turistický alebo sprievodcovský text?; Úžitkový text; Interpretáčna fáza verzus preklad; K niektorým orieškom (termínom – reáliám); Záver.

Posledný bod kapitoly dáva habilitantke možnosť na prezentovanie vlastných prekladateľských skúseností. Na teoretickom podklade poukazuje napríklad na úskalia prekladu turistického textu, v ktorom spôsobovala problém pre prekladateľa inakosť dvoch typologicky odlišných jazykov, maďarčiny a slovenčiny. Odlišné výrazové prostriedky vychádzajúce z typologickej inakosti si prekladateľ neuvedomoval na primeranej úrovni, táto skutočnosť ho viedla k chybám v jednotlivých jazykových rovinách. Nebezpečenstvo znamenajú z toho hľadiska aj internetové slovníky, ktoré jednotlivé ustanovizne a firmy používajú (na margo z vlastnej skúsenosti: Ústredie Sociálnej poisťovne na Slovensku mi poslalo raz list dvojjazyčne; maďarský text obsahoval lexikálne jednotky, ktoré zodpovedali síce typu tvorenia slov v maďarčine, avšak maďarský jazyk ich v skutočnosti nepozná, a preto bol list nezrozumiteľný, t. j. ukrátila sa možnosť začleniť preklad do cieľovej kultúry). Príkladom z vlastnej životnej praxe (možno oponent by sa mal zdržiavať subjektívnych prejavov) som mala v úmysle iba zdôrazniť, že v 2. kapitole nadhodila habilitantka vážne aktuálne otázky vzťahom k praxi.

Celkovo je 2. kapitola spracovaná v podobe, ktorá by sa mohla pedagogicky využiť pri príprave prekladateľov.

3. kapitola je pomenovaná: *Miesto a funkcia výrazovej kategórie v translačnej komunikácii* a habilitantka ju štruktúrovala nasledovne:

3.1 Teória prekladu Nitrianskej školy verzus súčasné komunikačné modely umeleckého prekladu; Poznámky k pojmom výraz – výrazové zmeny, výrazové posuny, hodnota výrazu, výrazové kategórie; Tradičná translatológia a postmoderná literatúra; Prípadová štúdia: Harmonia caelestis – jazyková relativita a kultúrna hybridita; Domestikácia; Zhrnutie k Eszterházy; Záver.

3.2. Výrazové stvárnenie bolesti v slovenskom preklade Eszterházyho Pomocných slovies srdca – problematika je vnútorne členená nasledovne:

Pár slov na úvod; Subjektívnosť a autentickosť výrazu; Kompozičné a neverbálne štýly v službách výrazu; Identita rozprávača; Expresívnosť a provokatívnosť výrazu; Posledné stretnutie v nemocnici, naturalizmus a trpký humor; Intersemiotický preklad; Záver.

3.3 Hybridná identita textu, výrazová hybridita a preklad – problematika sa parciálne zaoberá analýzou a uvažovaním nad otázkami:

Kto, čo a komu?; Hybridná identita východiskového textu; Stratégie explikácie a sebaaprezentácie; Žánrová hybridita; Výrazová hybridita Malej maďarskej pornografie; Jazyková hybridita; Kultúrna hybridita – práca s kultúrnou pamäťou národa; Záver.

3.4 Medzikultúrna interlingválna hybridná komunikácia – detailne je problematika priblížená rozpracovaním otázok:

Úvod: obmedzenia, hypotézy, ciele; Vzťah vernosti; Platonický vzťah; Vzťah očakávaný maďarským prostredím alebo: kruh sa zatvára; Dominantné výrazové kategórie Eszterházyho Egy nő versus slovenský preklad; Telesnosť; Zmyselnosť a erotickosť výrazu; Provokatívnosť výrazu; Dominantné kategórie T3 verzus preklad do maďarčiny; Záver.

3.5 Kánonické texty Pétera Eszterházyho v slovenskom preklade – uzavretie 3. kapitoly:

Eszterházy v kontexte dobovej maďarskej literatúry; Postmoderna a maďarský literárny kánon; Jazyk ako skutočnosť; Téma dejín v Eszterházyho prózach; O komunikácii textu; Pankreasník; Závery.

V tretej kapitole sa prezentujú habilitantkine medziodborové poznatky: lingvistické – štýlistické, translatologické, literárno-historické a literárno-teoretické, ako aj jej zručnosti interpretovať, analyzovať fenomény jednotlivých odborov, aby v konečnom vyznení speli k syntéze jej názorov na daný problém. Uznanie oponenta získava už vstupom do 3. kapitoly, keď vychádza z Nitrianskej školy, ktorá sa na Slovensku ako prvá zaslúžila o vypracovanie teórie prekladu, najmä umeleckého. Filologická požiadavka tzv. „prvenstva“, t. j. odvádzania danej problematiky od osoby (resp. školy), ktorá sa prvá ňou zaoberala, sa v súčasnosti zanedbáva, vo viacerých doktorských školách k tomu ani nevedú doktorandov. V nedávnej minulosti sa táto požiadavka počítala za zásadnú.

V centre tretej kapitoly je z teoretického hľadiska translačná komunikácia. Analyzuje sa tradičná translatológia a súčasné komunikačné modely umeleckého prekladu, k prezentácii ktorým dáva podklad postmoderná prozaická tvorba Pétera Eszterházyho a preklady jeho prác. Habilitanka podáva svedectvo o skutočnosti, že pozná Eszterházyho diela do hĺbky, jeho tvorivé postupy, nadväznosť na autobiografiu, a spätosť s prostredím – priestorom a časom. Osobitne sa zaoberá problematikou kanonizácie jeho tvorby, ku ktorej došlo s časovým odstupom, pričom na časť kruhov maďarskej inteligencie zapôsobili jeho diela od počiatku provokatívnosťou, ktorá sa manifestovala nielen vo výrazovej rovine, ale aj v kompozičných postupoch autora. Inak povediac, recepcia na spoločenskej úrovni predchádzala recepcii, ktorá viedla ku kanonizácii jeho tvorby. Rozoberanie fenoménov zaradených do tretej kapitoly môžeme označiť ako také, ktoré prispeli k spomenutej skutočnosti v maďarskom kultúrnom živote, keď do literárneho kánonu boli zaraďované ešte diela, ktoré vyhovovali požiadavkám, očakávaniam, hodnotovému systému socialistického realizmu. Z pohľadu translatológie umožňujú postmoderné prózy Eszterházyho prekladateľom inovatívny prístup, vytváranie nových translatologických postupov.

Habilitantka podrobne rozoberá prekladateľské postupy prekladateľiek Renáty Deákovej, J. Szolnokiovej, D. Kaprálovej, Zsuzsanny J. Hahn, ktoré uplatnili pri preklade konkrétneho diela autora. Využíva tiež možnosť komparácie ich riešení, pričom ich zároveň hodnotí.

Habilitantka sa dostáva v procese prezentácie problematiky translácie Eszterházyho románov od parciálnych problémov po širšie, všeobecnejšie fenomény, tomuto jej postupu prilieha štrukturovanie kapitoly. Jej pripravenosť dosvedčuje skutočnosť, že sa podujala na stručné predstavenie aj posledného diela P. Eszterházyho: Pankreasník (Hasnyálmirigynapló), v ktorom spisovateľ reflektuje na svoju nevyliciteľnú chorobu, rakovinu pankreasu.

Záver sú súhrnom habilitantkiných prieskumov, analýz k fenoménu umelecký preklad, ktoré verifikovala na dielach P. Eszterházyho – prečítaných v origináli (porov. aj poznámky pod čiarkou) a na prekladoch, prác viacerých prekladateľiek.

V *Závere* stručne zhrnie výsledky, ku ktorým dospela prieskumom problematiky naznačenej v úvode.

Zoznam bibliografických odkazov dokladá habilitantkinu dobrú orientáciu v medzinárodnej (cudzojazyčnej) a domácej odbornej literatúre. Okrem monografií a príspevkov zahŕňa internetové zdroje a solídne položky pramenného materiálu. Bibliografiu dopĺňa *Redakčnou poznámkou*, ktorá informuje o jej predchádzajúcich upravených štúdiách zaradených do habilitačnej práce.

Zhrnutie:

Anita Huťková sa vo svojej habilitačnej práci podujala definovať podstatu, vlastnosti a povahu umeleckého prekladu ako produktu translačnej komunikácie zo širokého pohľadu, jej zámeru dodáva komplexnosť všeobecnolingvistický aspekt. Habilitantkine vymedzovanie podstatných vlastností rozličných nadväzujúcich fenoménov na fenomén centrálny charakterizuje účelový prístup. S doterajšími poznatkami, tézami diskutuje, analyzuje ich, kritiku koncipuje formou uvažovania na podklade argumentácie. V argumentácii sa opiera o aktuálnu odbornú literatúru, ktorou podkladá svoje názory. Presvedčivo prezentuje svoju teoretickú pripravenosť, a to nielen v odboroch translológie a všeobecnej lingvistiky, ale aj v ďalších medziodborových disciplínach, ktoré prepája so širokými praktickými poznatkami.

Habilitačná práca Anity Huťkovej po obsahovej (odbornej), jazykovo-štylistickej, ako i formálnej stránke zodpovedá požiadavkám kladeným na vedecké práce tohto typu.

Po úspešnej obhajobe a kladnom vyjadrení komisie navrhujem Anite Huťkovej udeliť pedagogicko-vedecký titul „docent“ v študijnom odbore všeobecná jazykoveda.

V Budapešti 9. 1. 2021

doc. Dr. hab. Mária Žiláková, PhD.